

PILSONISKĀS IZGLĪTĪBAS NOZĪMĪGUMS UN AKTUALITĀTE *Notability and Topicality of Civic Education*

Pāvels Jurs
Liepājas Universitāte

Abstract. *Analyzing the process of election in Latvia and the European Union it is obvious that the activity of electors is decreasing. Disloyalty towards authorities and executives is increasing, which may result in a crisis of democracy in the nearest future. To promote civic activity it is necessary to carry out the civic education in a more practical aspect because it is a base for making a social responsibility for the environment and social activities. Schools, the sources of mental development and the development of personality are crucial for the development of the country as well. By using professional experience and the theoretical and empirical methods of processing data, this article gives an overview of the activity of electors in Latvia and the European Union, identifies the practical aspects of the civic education in the stages of elementary and high school and gives practical suggestions for the developing of civic education through the stages of elementary and high school through the studying process and beyond it.*

Keywords. *Civic education, civic participation, education process, students, school, teacher, upbringing.*

Pilsoniskās līdzdalības aspekts *Aspect of civic participation*

Pilsoniskā līdzdalība Latvijā tiek traktēta dažādi, nereti ar to izprotot kā politisko līdzdalību – valsts iedzīvotāju iesaisti politikas veidošanas procesos, piemēram, piedaloties pašvaldības, Saeimas vai Eiropas Parlamenta vēlēšanās, referendumos u.tml. akcijās. Dažāda un reizē arī atšķirīga izpratne par pilsonisko līdzdalību ir savā ziņā pamatota, jo tā izriet no konkrētā cilvēka individualitātes, vēlmes, ieinteresētības un uzkrātās dzīves pieredzes. Latvijā 2011. gadā tika apstiprinātas (Ministru Kabineta 2011. gada 20. oktobra rīkojums Nr. 542) Kultūras ministrijas izstrādātās nacionālas identitātes, pilsoniskas sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012. – 2018. gadam, kur pilsoniskā līdzdalība tiek traktēta kā darbība sabiedrības labā. Interesu aizstāvība un sabiedrības iesaistīšanās pašvaldības, valsts un Eiropas Savienības politikas procesos ir svarīgs demokrātijas pamats (Latvijas Republikas Kultūras ministrija 2011). Skaidrojot pilsonisko līdzdalību, no minētā politikas plānošanas dokumenta izriet, ka tā ir darbības sabiedrības labā, kuras ir mērķtiecīgi organizētas, iesaistot iedzīvotājus dažādos lēmuma pieņemšanas procesos. Tomēr jāatzīmē, ka pilsoniskā līdzdalība atkarīga galvenokārt no paša indivīda, cilvēka individuālās rīcībspējas, kas izriet no socializācijā uzkrātās pieredzes, zināšanām un audzināšanas aspekta – tā ir cilvēku līdzatbildība par apkārtējiem procesiem dažādās dzīves jomās. Pilsonisko līdzdalību nevajadzētu uztvert kā vienpusēju procesu, kas balstās

tikai uz valsts vai pašvaldību institūciju iniciatīvām. Līdztekus pamatnostādnēs nav izstrādāts konkrēts plāns pilsoniskās izglītības stiprināšanā un nav atvēlēti konkrētie finanšu līdzekļi, kas zināmā mērā attēlo izpratnes trūkumu par pedagoģisko potenciālu, procesu un veidu, kā sasniegt izvirzītos mērķus. Informāciju par pilsoniskās līdzdalības (tās visplašākā kontekstā) nozīmīgumu jauniem cilvēkiem sniedz vispirms ģimenē un skolā. Jāsecina, ka izstrādātām pamatnostādnēm drīzāk ir deklamējošs raksturs, jo izteiktai domai neseko konkrēta darbība, proti, plānošanas dokumentam pilsoniskās izglītības ieviešanas jautājumā nav nekāda praktiskā un tālredzīga seguma – nedz rīcības plāna, kas būtu balstīts uz izpratni par izglītības sistēmu kopumā, nedz atvēlēta finansējuma.

Pilsoniskās līdzdalības aktualitāti stiprina fakts, ka tās sekmēšana Eiropas Savienībā varētu kļūt gan par Latvijas Eiropas Savienības prezidentūras plānošanas posma aktuālo uzstādījumu, gan par vienu no vispārējām prezidentūras prioritātes (Latvijas Republikas Ministru kabinets 2012). Latvijas valdībai, īstenojot izvirzītās prioritātēm, jau tuvākā laikā būs izaicinājumi, stiprinot pilsonisko līdzdalību dažādos līmeņos, tāpēc svarīgi veicināt gan izpratni par pilsonisko līdzdalību, gan to praktisko pielietojamību izglītības procesā.

Nemot vērā atjaunotās Latvijas Republikas salīdzinoši īso vēsturi, ir pamats uzskatīt, ka Latvijas politiskā sistēma un iedzīvotāju tiešā un pastarpinātā līdzdalība nav uzkrājusi pietiekamo vēsturisko pieredzi, kas kalpo par pamatu iedzīvotāju pasīvai līdzdalībai. Pēc Centrālās vēlēšanu komisijas sniegtās informācijas tika konstatēts, ka kopš 1993. gada 5. Saeimas un līdz 2011. gada 11. Saeimas ārkārtas vēlēšanām Latvijā vidēji ir piedalījušies 70,06 % balsstiesīgie Latvijas pilsoņi. Kopš 1994. gada un līdz 2009. gadam pašvaldību vēlēšanās vidēji ir piedalījušies 56,78 % balsstiesīgie Latvijas pilsoņi. Vidējā vēletāju dalība tautas nobalsošanā, laikā no 1998. gada līdz 2012. gadam, ir tikai 45,39 % (Centrālā vēlēšanu komisija). Pilsoniskā līdzdalība nevar būt atrauta no pastāvošās politikas un konkrētajā laikā un telpā valdošās politiskās ideoloģijas, izglītības sistēmas, audzināšanas un sociāli ekonomiskās situācijas valstī. Pilsoniskā līdzdalība reizē ir arī zināms pastāvošās politikas rādītājs, proti, tā attēlo politiķu gatavību pieņemt un uz klausīt iedzīvotāju izteiktās vēlmes, problēmas vai ierosinājumus. Tajā pašā laika cilvēku izpratne par politiku demokrātijas apstākļos ir dažāda, un pilsoniskā līdzdalība ir atkarīga no pastāvošās politiskās sistēmas, kura vai nu ir, vai nu nav elastīga pilsoniskai līdzdalībai. Jāatzīmē, ka arī Eiropas Savienība piedzīvo zemo vēletāju aktivitāti Eiropas Parlamenta vēlēšanās, kas ir zems pilsoniskās līdzdalības rādītājs. Vēletāju aktivitāte Eiropas Parlamenta vēlēšanās samazinājās no 62 % 1979. gadā līdz 43 % 2009. gadā (Centre for European Policy Studies 2009). Eiropas Savienība zaudē savus vēletājus, jo visticamāk, ka Eiropas Savienības darbība ir mazāk izprotama iedzīvotājiem. Latvijas iedzīvotāji vērtē Eiropas Savienības ietekmi uz savu dzīvi kā zemu, viņu piederības izjūta Eiropas

Savienībai ir vāja, emocionālā saikne ar to ir vāja un neitrāla (2011). Diemžēl, Latvijas iedzīvotāji arvien mazāk uzticas Latvijas politiķiem un Eiropas Savienībai. Kopumā organizētās (no 1979. gada līdz 2009. gadam) Eiropas Parlamenta vēlēšanās nepiedalījās apmēram 8 % dalībvalstu balsstiesīgo iedzīvotāju, kas ir 36 miljonu pilsoņu. Tajā pašā laikā 50 % Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka Eiropas Savienība ir demokrātiska, kas ir viens no zemākiem rādītājiem, turpretim augstākais rādītājs ir Slovēnijai – 78% uzskata, ka Eiropas Savienība ir demokrātiska un vidējais rādītājs ir 67 % no savienības 25 dalībvalstīm (European Commission 2006). Apkopotie dati attēlo pilsoniskās līdzdalības problēmas un izaicinājumus vietējā, nacionālā, starptautiskā līmenī. Latvija šajā aspektā nebūt nav vienīgā valsts Eiropas Savienībā, kur pilsonisko aktivitāti pavada vairāki problēmas loki.

Pilsoniskās izglītības aspekts un tās īstenošana *Aspect of civic education and implementation of it*

Jauniešu kā sociālās grupas līdzdalība valsts sociāli ekonomiskajos un politiskajos procesos ir salīdzinoši zema, neskatoties uz cilvēka dabiskām psiholoģiskām tieksmēm uz pasaules izzināšanu un iniciatīvu vai gluži pretējo vēlmi izolēties no sabiedrības vai uzvesties asociāli. Līdztekus pastāv iespējamība, ka jauniešu laiks un enerģija daļēji tiek novirzīti savu egoistisko tieksmju apmierināšanai, lai pašapliecinātos, tādejādi veicinot nihilismu, vienaldzību pret apkārt notiekošo un neieinteresētību piedalīties valsts veidošanā. Jaunieši gan bioloģiskā cikla kontekstā, gan garīgajā aspektā kā jaunā paaudze ir jebkuras sabiedrības, tautas, nācijas un valsts nākotne, ko atzīst arī Eiropas Savienība: „Eiropas nākotne ir atkarīga no tās jauniešiem. Jaunatne ir prioritāte Eiropas Savienības sociālajā redzējumā un pašreizējā krīze pastiprina nepieciešamību rūpēties par nākotnes cilvēku kapitālu. Jauniešiem vajadzētu izmantot savu potenciālu vislabākajā veidā.” (European Commission 2009). Pilsoniski aktīvā jaunatne ir pamats valsts izaugsmei – jauniešu pilsoniskā līdzdalība vairāk ir kā nepieciešamība, nevis aktualitāte, kura var sekmēt valsts vispārējo izaugsmi. Daudzveidīgi dati Latvijā liecina par iedzīvotāju, tai skaitā arī jauniešu, zemo aktivitāti un pasīvo pilsonisko līdzdalību. Kā iespējama skaidrojums jauniešu pasīvai līdzdalībai tiek minēta varbūtība, ka līdzdalība no jauniešu skatpunkta tiek traktēta kā kaut kas nesaprotams un attāls, jaunie cilvēki nesaskata jēgu savai darbībai elementārās informācijas un zināšanu trūkuma dēļ. Latvijā pastāv visi nepieciešamie demokrātijas priekšnosacījumi, kuru ietvaros var izpausties un attīstīties pilsoniska līdzdalība, taču pastāvošā realitāte lēmējvarai, izpildvarai, pilsoņiem un sabiedrībai kopumā liedz šo iespēju, jo pastāv dažādi uzskati par to, kas ir vai arī kādai jābūt, piemēram, demokrātijai.

Sekmīga pilsoniskās līdzdalības veicināšana var vistiešākā veidā pozitīvi ietekmēt un sekmēt nacionālo pašapziņu vai arī otrādi – zemā pilsoniskā

līdzdalība neveicina nacionālās pašapziņas veidošanos it īpaši jaunajai paaudzei. „Nacionālā pašapziņa ir viens no svarīgākajiem etnopsiholoģijas fenomeniem, kura darbības mehānisma izziņāšana ļautu labāk saprast starpetniskās saskarsmes līkločus un nacionālo kustību likumsakarības. Ja indivīds zaudējis savu nacionālo pašapziņu, viņš jau pieder citam etnosam. Ja piederības apziņa zūd etnosa piederīgo vairākuma dēļ, pārstāj eksistēt pati etniskā kopība. It kā gaistoša, it kā netverama nacionālā pašapziņa – šī ideāla substance – satur kopā vienas nācijas cilvēkus. Nacionālās (etniskās) pašapziņas centrālais elements, kodols ir etniskā identitāte, savas piederības apzināšanās” (2001). Pilsoniskā līdzdalība, kā etniskās identitātes veidošanās faktors, ir īpaši aktuāla tieši jaunajai paaudzei, kas sāk veidot savas dzīves vērtības, izpratni un piederību konkrētai vietai pedagogiskā procesā un ārpus tā. Veicināt jauniešu pilsonisko līdzdalību var un pat ir nepieciešams nepārtrauktā pedagogiskajā procesā, aktualizējot pilsonisko izglītību. Tieši skola ir tā vieta, kur būtu jāstiprina jauniešu līdzatbildība. Skola nevar tikt uzskatīta kā tikai teorētisko zināšanu apguves vieta – skola ir garīgās izaugsmes, audzināšanas un personības pilnveides avots. Pastiprinoties sociāli ekonomiskai spriedzei, skola (atsevišķos gadījumos) nereti kļūst par vienīgo vietu, kur sociāla riska bērni var paēst, piemēram, siltas pusdienas. Galvenokārt skolās skolēni iemācās uzņemties atbildību par apkārtējiem procesiem, būt līdzatbildīgiem un rīcībspējīgiem pilsoņiem, kas ir neatņemamie pilsoniskās līdzdalības sekmēšanas priekšnosacījumi. „Lai skolā tiktu veidota vide, kurā tiek veicināta pilsoniskās izglītības apguve un attīstība, ir nepieciešams saskaņot vispārējos pilsoniskās izglītības mērķus ar skolas reālo dzīvi. Skolas vadības un skolotāju mērķtiecīgs darbs pie pilsoniska klimata radīšanas skolā sekmē labklājību, akadēmisku attieksmi un pilsoniskuma attīstību skolēnos. Par pamatu šīm savstarpējajām attiecībām ir precīzi formulēta skolas misija un atbalsta politika, kas sekmē saskanīgu pilsoniskās kompetences attīstīšanu. Paralēli minētajām darbībām kavēklis pilsoniskās izglītības attīstīšanā varētu būt starpdisciplināritātes samazināšanās, šādā veidā skolas vidē padarot pilsoniskās kompetences iegūvi neefektīvu” (2010).

Apzinoties pastāvošo situāciju, darbam ar jaunatni ir jābūt dažādam, pašiem jauniem cilvēkiem saistošam un interesantam, jo nevar, piemēram, iemācīt skolēnu novērtēt un glabāt mūsu nācijas ideālus, kultūras mantojumu vai būt līdzatbildīgam par apkārtējiem sociālajiem procesiem mākslīgā veidā, aicinot noklausīties akadēmiska tipa lekciju vai formāli, izmantojot vienveidīgas pedagogiskās metodes, novadot stundu par iepriekšminētiem jautājumiem. Tas viss ir veicams sakārtotā, mērķtiecīgā un nepārtrauktā profesionālā darbā. Lielākā uzmanība, apgūstot pilsonisko izglītību, būtu jāvelta tieši praktiskai darbībai, iesaistot skolēnus dažādos pasākumos, lai attīstītu nepieciešamās prasmes, veicinātu pilsoniskās atbildības kompetenci un rīcībspēju.

Pamatskolas posmā pilsoniskā līdzdalība daļēji tiek īstenota mācību priekšmetā „Sociālās zinības”, savukārt vidusskolas posmā pilsonisko izglītību,

līdztekus audzināšanas stundām (pastarpinātā veidā), veido mācību priekšmets „Politika un tiesības”, kas sniedz audzēkņiem ieskatu par valsts pārvaldes mehānismiem, pilsoņu tiesībām, pienākumiem un raksturo līdzdalības iespējas. Jāpiebilst, ka aplūkotais mācību priekšmeta saturs pieprasa profesionāla, daudzpusīgi attīstīta, intelektuāla un inteligenta pedagoga klātesamību. Pedagogam nepieciešams īpaši rūpīgi gatavoties mācību stundām, pārdomājot skolēniem piedāvāto saturu, kam neapšaubāmi būtu jāvelta arī atbilstošais laiks.

Rezultātā sociālās zinības var kalpot par vienu no instrumentiem, kas veicina pilsonisko līdzdalību – skolēniem pastāv iespējas jau mācību procesā diskutēt par aktualitātēm, problēmām un iespējamiem risinājumiem. Tomēr atvēlētais stundu skaits tieši pilsoniskai līdzdalībai ir mazs, salīdzinot ar kopējo stundu skaitu mācību priekšmetā, piemēram, 9. klasē ir tikai viena tēma, kura veltīta pilsoniskai līdzdalībai (apguvei paredzētais laiks: līdz 2 stundām). Lai sasniegtu sociālo zinību mērķi – skolēnu gatavību pieņemt un īstenot sociāli atbildīgus lēmumus personiskajā, profesionālajā un sabiedriskajā dzīvē demokrātiskā sabiedrībā (2007), nepieciešams paredzēt pedagogam lielāku stundu skaitu, skaidrojot pilsoniskās līdzdalības aktualitāti un nepieciešamību, jo mācību priekšmeta programmai ir tikai rekomendējošais rakstus. Savukārt vidusskolas posmā skolēni plašāk var iepazīties ar pilsoniskās līdzdalības izpausmēm mācību priekšmetā „Politika un tiesības”, priekšmeta mērķis ir veidot pozitīvu, aktīvu, demokrātisku, tolerantu attieksmi pret sabiedrību un attīstīt patstāvīgu, kritisku, radošu darba prasmes un analītiskas spējas. Mācību priekšmeta uzdevumi ir radīt skolēnam iespēju: veidot politikas un tiesību zinātņu jēdzienu izpratni un terminoloģijas zināšanas tālākām specializētām studijām; sniegt sistematizētu priekšstatu par politikas procesu norisi sabiedrībā (2008). Pilsoniskai līdzdalībai jeb kā tas ir traktēts mācību priekšmeta paraugā – politiskā līdzdalība, kas pēc savas būtības ir šaurs interpretējums pilsoniskai līdzdalībai, kopumā ir atvēlēts apmēram 8 % no kopējā stundu skaita (tomēr pastarpinātā veidā pilsoniskā līdzdalība tiek aplūkota arī citās tēmās), paredzot apgūt sekojošās sasniedzamos rezultātus:

- 1) zina jēdzienus: politiskā līdzdalība, pilsoniskā sabiedrība, politiskā partija, sociālā kustība, interešu grupa, nevalstiskas organizācijas, vēlēšanas;
- 2) nosauc politiskās līdzdalības formas un veidus;
- 3) atšķir “labējās” un “kreisās” partijas;
- 4) atrod presē partiju darbības paraugus;
- 5) nosauc galvenās politiskās partijas Latvijā;
- 6) nosauc galvenās sociālās kustības Latvijā un pasaulē;
- 7) atšķir faktus no viedokļiem presē;
- 8) atšķir nevalstiskās organizācijas no valsts organizācijām;
- 9) atšķir demokrātiskas vēlēšanas no nedemokrātiskām vēlēšanām;
- 10) atšķir pilsonisko pretošanos no vardarbības;

- 11) diskutē par pilsonisko sabiedrību kā demokrātijas pastāvēšanas obligātu nosacījumu;
- 12) diskutē par nevalstisko organizāciju veidiem un to darbību Latvijā un pasaulē;
- 13) diskutē par Latvijas vēlēšanu likumu, vēlēšanu sistēmām pasaules valstīs, to atšķirībām, salīdzinot ar Latviju (2008).

Minētie sasniedzamie rezultāti mācību programmas paraugā attēlo pilsoniskās līdzdalības tikai vienu no aspektiem – politisko darbību, bet nesniedz priekšstatu un nepieciešamību pēc paša indivīda iesaistes. Mācību priekšmetu „Politika un tiesības”, kas ir viens no veicinošiem faktoriem, stiprinot pilsonisko izglītību skolēnu vidū, apgūst tikai 12. klasēs, tam atvēlot 70 mācību stundas mācību gadā (2 mācību stundas nedēļā). Pēc divu mācību priekšmetu mācību programmas analīzes var secināt, ka pilsoniskā līdzdalība mācību procesā tiek aplūkota daļēji 9. klasēs (mācību priekšmets „Sociālās zinības”) un 12. klasēs (mācību priekšmets „Politika un tiesības”), kas ir nepietiekami. Tādējādi Latvijas izglītības sistēma, apgūstot pamatskolas un vidusskolas mācību priekšmetu programmas, nav elastīga pilsoniskās izglītības apgūvē, tomēr to nevar uzskatīt par neefektīvu, jo jebkurai mācību priekšmeta programmai ir tikai rekomendējošs raksturs. Tas nozīmē, ka pedagogs, kas vistiešākā mērā ir atbildīgs par mācību apguves procesu var veikt dažādas izmaiņas, piemēram, reaģējot uz straujām izmaiņām un aktualitātēm sabiedrībā. Līdztekus nevar apgalvot, ka Latvijas skolēnu sasniegumi pilsoniskajā izglītībā ir zemāki par citu Eiropas Savienības valstu rādītājiem kā tas ir minēts Latvijas nacionālas identitātes, pilsoniskas sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012. – 2018. gadam (Latvijas Republikas Kultūras ministrija 2011). Neapšaubāmi sākotnēji varētu pat piekrist minētam apgalvojumam, ja ņem vērā, ka tas ir Ministru Kabineta apstiprināts politikas dokuments, kur katram teikumam būtu jābūt pamatotam un pierādītam. Rūpīgāk aplūkojot minēto apgalvojumu, var atrast, ka tas balstās uz starptautisko pilsoniskās izglītības pētījuma ICCS 2009 (International Civic and Citizenship Education Study 2009), kur minēts, ka pētījumā piedalījās astotās klases skolēni (2010).

Tāpat apgalvojums, ka Latvijas skolēnu sasniegumi pilsoniskajā izglītībā ir zemāki par citu Eiropas Savienības valstu rādītājiem neiztur kritiku – tas nav precīzs un ir vispārināts – nekorekti attiecināt astoto klašu skolēnu zināšanas uz visiem audzēkņiem. Nepieciešams turpināt akadēmiskus pētījumus, lai noteiktu Latvijas skolēnu sasniegumus pilsoniskajā izglītībā, aplūkojot dažādus skolēnu vecumposmus.

Pilsoniskā izglītība neapšaubāmi nevar būt atrauts priekšmets, tas drīzāk ir kā papildinošs komponents esošo mācību priekšmetu kontekstā. Ieteicama starpdisciplinārā pieeja, veicinot skolēnu holistisko izpratni, un sasaistīt skolēnu apgūtās zināšanas ar praktisko darbību. Tajā pašā laikā jāuzsver, ka pilsoniskās izglītības sekmīga īstenošana nevar būt atrauta no audzināšanas ģimenē, vecāku un vienaudžu ietekmes. Neizslēdzot citas varbūtības, tiek piedāvāti daži piemēri

un paņēmienu, kā var veicināt pilsoniskās izglītības apguvi mācību procesā un ārpus tā, izmantojot starppriekšmetu saikni un diferencētās pedagoģiskās metodes:

- 1) Latvijas vēstures un literatūras stundās, aplūkojot, piemēram, Jaunlatviešu darbību, akcentēt indivīda lomu un ietekmi sabiedrības pārmaiņas procesos nacionālās identitātes meklējumos. Akcentēt skolēna uzmanību, meklējot likumsakarības un saikni ar mūsdienām, uz ikkatra indivīda spējām uzņemties līdzatbildību par nācijas veidošanos;
- 2) Latvijas un pasaules vēstures stundās, aplūkojot Latvijas 1. un 2. brīvvalsts laika vēsturi, būtu ieteicams doties uz muzejiem, organizēt tikšanās ar tā laika aculieciniekiem, piedalīties dažādos valsts svētku sarīkojumos (Lāčplēša diena, O. Kalpaka piemiņas diena, deportācijas upuru piemiņas diena, proklamēšanas gada diena, barikāžu aizstāvju diena u.c.), tādējādi veicinot labāku izpratni par mūsu valsts sarežģīto vēsturi un pilsoniskās apziņas stiprināšanu;
- 3) savukārt matemātikas stundās varētu praksē mācīties apstrādāt, piemēram, vēlēšanu aktivitāti Saeimas, pašvaldību vēlēšanās un ekonomikas stundās analizēt aktīvās vai pasīvās pilsoniskās līdzdalības ietekmi uz valsts ekonomiku;
- 4) sociālo zinību vai audzināšanas stundās nevis abstrakti mācīt uzņemties atbildību, bet, piemēram, organizēt ar klasi labdarības akcijas, piemēram, aicinot vienaudžus ziedot galda spēles sociāla riska bērniem vai sarīkot nelielu koncertu veco ļaužu namā. Var stundu laikā sadarbībā ar skolas bibliotēku, labot skolas mācību grāmatas u.tml. aktivitātes. Sekmīgai īstenošanai ir nepieciešama tikai pedagoga izdoma un iniciatīva;
- 5) politikas un tiesību mācību priekšmetā var aicināt vidusskolēnus (pēc iepriekš pārrunātiem kritērijiem) pašiem analizēt lēmējvaras, izpildvaras, tiesu varas, mediju vai vietējās pašvaldības darbību, izvirzot patstāvīgus secinājumus par to;
- 6) lai pilnvērtīgāk iepazīstinātu skolēnus ar, piemēram, vietējās pašvaldības vai Saeimas darbu, ieteicams apmeklēt minētās institūcijas klātienē, piedalīties sēdēs, tikties ar deputātiem, aicināt uz tikšanos lēmējvaras un izpildvaras pārstāvjus u.tml.;
- 7) ieteicams sniegt nepieciešamo atbalstu un motivāciju skolēnu darbībai skolas pašpārvaldēs. Tieši darbojoties šādās skolas institūcijās skolēnam ir visas iespējas izmēģināt savas līdzdalības prasmes un iemaņas praksē, veicinot savas skolas attīstību. Skolēnu pašpārvaldes ir kā pilsoniskā līdzdalība mikro līmenī, kur jaunie cilvēki iemācās uzņemties atbildību, izrāda savu iniciatīvu, aizrauj savus vienaudžus, iesaista tos kopīgā darbā, tādējādi attīstot pilsoniskumu un demokrātiju.

Apzinoties pilsoniskās līdzdalības aktualitāti, kā indivīda līdzatbildības faktors par apkārtējo vidi, iesaistoties un līdzdarbojoties esošā sociāli politiskajā sistēmā, ir nepieciešams stiprināt pilsonisko līdzdalību izglītības sistēmā un pedagoģiskā procesā dažādos veidos.

Pilsoniskā līdzdalība var veicināt valsts izaugsmi, orientējoties uz jauniešu pilsoniskumu, iemācot uzņemties atbildību un iniciatīvu, aktīvi piedalīties valsts veidošanas procesos. Tādējādi pilsoniskā izglītība var sekmēt radošas, daudzpusīgi attīstītas, pilsoniski aktīvas, valstiski domājošas, inteligēntas, rīcībspējīgas, zinošas, konkurētspējīgas un tolerantas personības veidošanos, kas ir neatņemams valsts ilgtermiņa attīstības garants.

Secinājumi **Conclusions**

1. Pilsoniskai izglītībai, proporcionāli mācību priekšmetu apjomam pamatskolas un vidusskolas posmā, veltīts maz uzmanības. Atvēlētais stundu skaits (pēc mācību priekšmetu programmu parauga) mācību priekšmetos sociālās zinātnes, politikā un tiesībās ir nepietiekams.
2. Lai veicinātu pilsoniskās izglītības apguvi pamatskolas un vidusskolas skolēnu vidū, pedagogam ieteicams pielietot diferencētās mācību metodes, izmantojot starppriekšmetu saikni, rūpīgi plānojot apgūstāmo tēmu, lai veicinātu skolēnu izpratni par pilsonisko līdzdalību, to nozīmi un aktualitāti.
3. Pilsoniskās izglītības apgūvē svarīgi orientēt skolēnu iegūtās zināšanas uz praktiskām darbībām mācību procesā un ārpus tā.
4. Profesionāli īstenota pilsoniskā izglītība var veicināt iedzīvotāju aktīvāku iesaistīšanos valsts tālākā veidošanā, pilsonim uzņemot līdzatbildību par apkārtējiem procesiem savas rīcībspējas, kompetences, zināšanu un pieejamās informācijas robežās.
5. Latvijas Republikas Kultūras Ministrijas izstrādātajām Latvijas nacionālas identitātes, pilsoniskas sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņēm 2012. – 2018. gadam pēc izpildes rādītājiem pilsoniskās līdzdalības aspektā nav reāla seguma atvēlēto finanšu līdzekļu kontekstā un plānotajā pilsoniskās izglītības veicināšanā skolās nav izstrādāts skaidrs, likumsakarīgs mehānisms, kurš būtu sasaistīts ar izglītības procesu.
6. Latvijas un Eiropas Savienības balsstiesīgo iedzīvotāju iesaistīšanās vēlēšanās sarūk, kas var novest pie nopietnas attālināšanās starp politisko lēmumu pieņēmējiem un pilsoņiem. Rezultātā pieņemtie lēmumi nebūs izprotami un pieņemami pašiem pilsoņiem, iedragājot demokrātijas pamatnosacījumus.
7. Lai varētu sekmīgi turpināt iesākto pētījumu pilsoniskās izglītības jomā, nepieciešams izstrādāt pamatotus indikatorus, lai noteiktu patieso izvēlētais mērķauditorijas (skolēnu) zināšanu līmeni Latvijā un attiecīgi tām izstrādāt metodiskus materiālus, kas vistiešākā mērā sekmētu zināšanu apguvi

pilsoniskajā izglītībā vispārizglītošajās mācību iestādēs. Līdztekus nepieciešams apzināt arī citu valstu pieredzi izvēlētajā jomā.

Summary

The civic participation is each individuals responsibility for current processes in various aspects of life and it largely depends on each individual's ability to take action which arises from the amount of knowledge, experience gained by socializing, and the aspect of upbringing. Regarding the relatively short history, it can be considered that the political system of Latvia and the direct civic participation has not gained enough historical experience, which is the base for passive civic participation. The civic participation cannot be separated from the political system and the current political ideology, educational system, upbringing and the socio-economic situation in the country. Civically active youth is the base for the development of the country – civic participation of youth is more of the necessity than an actuality, as it can promote the overall development of the country. Different sources emphasize the low civic activity and the passive civic participation.

Students mostly are taught to take responsibility for the current processes and to be responsible citizens, capable of taking action which are the crucial requirements for development of civic participation. Schools cannot be seen only as a place for acquiring theoretical knowledge; schools are the sources of mental development, improvement of upbringing and personality. The Latvian educational system during the stage of elementary and high school (in the subjects of "Social education" and "Politics and law") is not elastic towards of the acquiring of civic education, though this it cannot be considered as being ineffective because every subject has a recommendatory nature. This means that the teacher, being directly responsible for the teaching process, can make various changes, e.g. reacting to rapid changes in the society. Civic education cannot be a single subject; it is more of a complementary component in the context of the current educational subjects. An interdisciplinary approach is suggested to promote the holistic understanding of the students as well as to connect the acquired knowledge with practical activities. Thus, civic education can promote the development of a creative, versatile, civically active, nationally minded, intelligent, capable of taking action, wise, able to compete and tolerant, which is a crucial guarantee for a long-term development of the country.

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

***Publikācija tapusi ar ESF projekta „Doktora studiju attīstība Liepājas Universitātē”
finansiālu atbalstu. No.2009/0127/1DP/1.1.2.1.2./09/IPIA/VIAA/018.***

Literatūra Bibliography

1. Apine, I. (2001). *Politoloģija. Ievads etnopsiholoģijā*. Rīga: Zvaigzne ABC 36 lpp.
2. Centre for European Policy Studies (2009). *Lost Voters: Participation in EU elections and the case for compulsory voting*. EU, 3 p.

3. Centrālā vēlēšanu komisija. *Saeimas vēlēšanas*. Pieejams <http://web.cvk.lv/pub/public/27427.html> (skatīts 13.01.2013.).
4. Centrālā vēlēšanu komisija. *Pašvaldību vēlēšanas*. Pieejams <http://web.cvk.lv/pub/public/27484.html> (skatīts 13.01.2013.).
5. Centrālā vēlēšanu komisija. *Tautas nobalsošana*. Pieejams <http://web.cvk.lv/pub/public/27531.html> (skatīts 13.01.2013.).
6. Čekse, I., Geske, A., Grīnfelds, A., Kangro, A. (2010). *Skolēnu pilsoniskā izglītība Latvijā un pasaulē. Starptautiskā pētījuma IEA ICCS 2009 pirmie rezultāti*. Rīga: LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Izglītības pētniecības institūts, 11; 7 lpp.
7. European Commission (2006). *Flash Eurobarometer 189a EU Communication and the citizens General Public*. Hungary, 10; 39 – 40 p.
8. European Commission (2009). *EU Strategy for Youth – Investing and Empowering*. Brussels, 2 – 3 p
9. Falka, S. (2007). *Pamatizglītības mācību priekšmeta „Sociālās zinības” programmas paraugs*. Rīga: Izglītības satura un eksaminācijas centrs, 3 lpp.
10. Falka, S. (2008). *Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta „Politika un tiesības” programmas paraugs*. Rīga: Izglītības satura un eksaminācijas centrs, 5; 9 lpp.
11. Latvijas Republikas Kultūras ministrija. (2011). *Nacionālas identitātes, pilsoniskas sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes (2012 – 2018)*. Rīga, 6; 12 lpp.
12. Latvijas Republikas Ministru kabinets (2012). Pieejams <http://www.mk.gov.lv/lv/aktuali/zinas/2012gads/06/200612-vk-01/> (skatīts 15.01.2013.).
13. Makarovs, V., Strode, I. (2011). *Latvijas iedzīvotāju attieksme pret ES pilsonību un iespējas to mainīt*. Rīga: Politikas centrs EuroCivitas, 5 lpp.

Pāvels Jurs	Liepājas Universitāte E – pasts: pavels_jurs@yahoo.com mob. tālr. 29746187